

Landskapsvård och köttproduktion i Vindelälvens närområde Fågelinventeringen år 2003

Adriaan "Adjan" de Jong

Sveriges Lantbruksuniversitet
Institutionen för Vilt, Fisk och Miljö

Rapport 35

Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Wildlife, Fish, and Environmental Studies

Umeå 2014

Fågelinventeringen år 2003

inom projektet

”Landskapsvård och köttproduktion i Vindelälvens närområde”

Adriaan ”Adjan” de Jong, 2003-08-05

Hössjö 115
905 86 Umeå
090-21116
adjan@telia.com

Innehållsförteckning

Inledning	s. 3
Material och metod	s. 4
Resultat	s. 7
Diskussion	s. 9
Tack	s. 10
Referenser	s. 10
Områdesvisa genomgångar	bilaga 1

Inledning

I projektet "Landskapsvård och köttproduktion i Vindelälvens närområde" samarbetar en grupp markägare/brukare för att öka köttproduktionen genom naturbete och därigenom förbättra landskapsvården. Flertalet av de marker som skall användas för detta ändamål är igenväxande jordbruksmarker som först restaureras. Man förväntar sig att detta medför att även jordbrukslandskapets fåglar skall gynnas. Genom att studera fågellivet före och efter restaurering och återinförandet av betesdrift skall förändringarna i fågelfaunan klarläggas.

En stor andel av jordbrukslandskapets fågelarter har minskat kraftigt under de senaste decennierna (Svensson 1999). Orsakerna bakom denna minskning är bristfälligt kända men minskade arealer och fragmentering av jordbrukslandskapet tycks spela en viss roll, speciellt i Norrland där andelen jordbruksmark i landskapet är låg.

Jag har valt att koncentrera studien kring sju arter som är tydligt knutna till aktivt jordbruk och ytterligare nio arter som indikerar ett rikt jordbrukslandskap. Dessa arter kallas i denna rapport för **nyckelarter** respektive **stödarter**.

Åren 2000-2002 beslöts om upplägget för den ornitologiska uppföljningen för ett år i sänder. Detta medförde att urvalet av inventerade objekt varierade från år till år. Våren 2003 beslutade projektledningen om en treårs plan. Nu bör det vara möjligt att inventera samma objekt tre år i rad vilket ger ett mycket bättre underlag för slutsatser.

Fältarbetet i en studie som denna medför att man gör en hel del andra intressanta observationer. År 2001 upptäcktes att smalnäbbade simsnäppor häckade på jordbruksmark i Ammarnäsdeltat (de Jong 2002). I år hittade jag ett par småspovar som häckade på jordbruksmark. Dessa observationer publiceras i den ornitologiska facklitteraturen och bidrar till att sprida information om projektet Landskapsvård och köttproduktion i Vindelälvens närområde.

Material och metod

I inventeringen 2003 ingick sju provytor och fyra referensområden (tabell 1). Områdena Norrfors och Holmnäs har inventerats av Marianne de Boom, de övriga av författaren.

Inventeringen genomfördes som en förenklad revirkartering (Svensson & Svensson 1995). Den följer normerna för häckfågelinventeringar av öppna marker (Naturvårdsverket 1997, Svensson 2001) men av ekonomiska skäl besöktes områdena vid två istället för fyra tillfällen (tabell 2). De exakta inventeringstidpunkterna redovisas för varje objekt i bilaga 1. Totalt omfattade fältarbetet drygt 60 effektiva inventeringstimmar. Dagar med regn och/eller hård vind har kunnat undvikas nästan helt. I allmänhet har vädret under fältarbetet varit gynnsamt för inventeringsarbetet (figur 1 och 2).

Nyckelarterna jag har valt är storspov, tofsvipa, ladusvala, sånglärka, ängspiplärka, stare och ortolansparv. Ladusvala och stare är knutna till kreatursbete och häckar dessutom i byggnader eller holkar. Ortolansparven häckar även på kalhyggen.

Stödarterna är mindre strandpipare, ljungpipare, skogssnäppa, enkelbeckasin, jorduggla, buskskvätta, gulärta, törnskata, och rosenfink. Deras förekomst tyder på att det finns andra landskapselement än ren (brukad) jordbruksmark, till exempel våtmarker, kantzoner eller buskmark.

Områdenas areal fastställdes med hjälp av programmet ArcView och Lantmäteriets digitala kartor (främst Gröna kartan) i länsstyrelsens databas. I de flesta fall har avgränsningen för jordbruksmark enligt den digitala kartan följts. Nedlagd jordbruksmark som fortfarande utgör potentiell häckningsbiotop för de studerade arterna har dock tagits med. Mindre öar av annan mark omslutna av jordbruksmark har också räknats in.

Uppgifterna om vädret har hämtats från SMHI:s statistik för väderstationen i Umeå (SMHI 2003). Normalvädret avser perioden 1961-1990. Vädret under inventeringsperioden var nära det normala för årstiden (figur 1 och 2) men jämfört med förra årets väder upplevdes våren/försommaren som ruggigt.

Områdena undersöktes till fots så att ingen punkt låg längre bort än 100 meter från observatören. Ibland räckte det att gå på vägar och stigar, men vanligtvis genomkorsades fälten. Extra uppmärksamhet ägnades åt skogsbryn, åkerholmar, raviner, åar och bebyggelse. Observationerna av nyckel- och stödarter ritades in på fältkartor. Tolkningen av fältkartorna gjordes av författaren och följde reglerna i Övervakning av jordbrukslandskapets fåglar i Skåne – Manual för fältarbetet (Svensson 2001).

Begreppet ”par” används här även som synonym för revir, revirhävande hane, bo med ägg/ungar eller icke-flygga ungar. Med tanke på alla olika varianter och händelsealternativ hos fåglarnas häckningsbiologi är detta sätt att hantera begreppen det enda realistiska i en studie som denna.

Tabell 1. Geografiska uppgifter om de inventerade områdena.

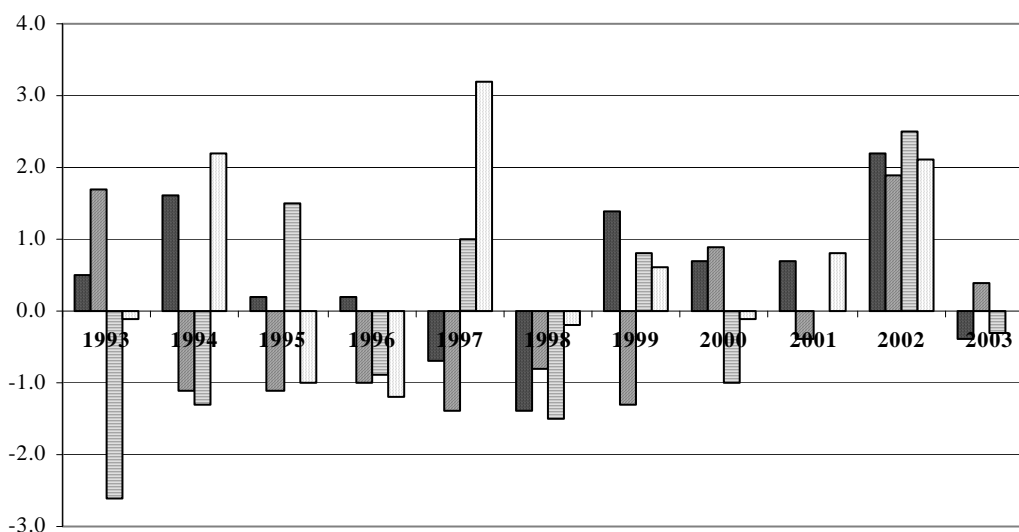
	kartblad ¹⁾	kommun	areal (ha)	tidsåtgång ²⁾	åtgärd ³⁾
Ammarnäsdelta	25G3d	Sorsele	125	3,5	(R)+B
Åmsele	22J2d	Vindeln	20	14,4	R+B
Överrödå	21K4a	Vindeln	43	9,2	(R)+(B)
Kulbäcksmýran	21J5g	Vindeln	11	19,2	R
Altjärn	21K2a	Umeå	97	4,3	R+B
Vännforsbäck	21K10	Vännäs	35	7,7	(R)+B
Västra Spöland	20J9j	Vännäs	61	4,6	(R)+(B)
Djupfors	25G1f	Sorsele	27	5,6	
Kulbäcksliden	21J5g	Vindeln	51	5,9	
Holmnäs ⁴⁾	20K6a	Umeå	259	5,7	
Norrfors ⁴⁾	20K8b	Umeå	234	7,1	

- 1) Delar av området kan ligga inom ett angränsande kartblad.
- 2) Tidsåtgången för två besök i timmar per 100 hektar. Jämför med riktlinjerna enligt Svensson (2001) som är 4-6 timmar per 100 hektar och **fyra** besök. I arealen för Ammarnäsdeltat ingår en relativ stor andel vatten.
- 3) Åtgärdsstatus vid tillfället för sista besöket:
 - = ingen åtgärd,
 R = restaurerad,
 (R) = delar restaurerade och
 B = bete.
 (B) = delar av den restaurerade marken betades
 För ytterligare information: se bilaga 1.
- 4) Delar av området betas.

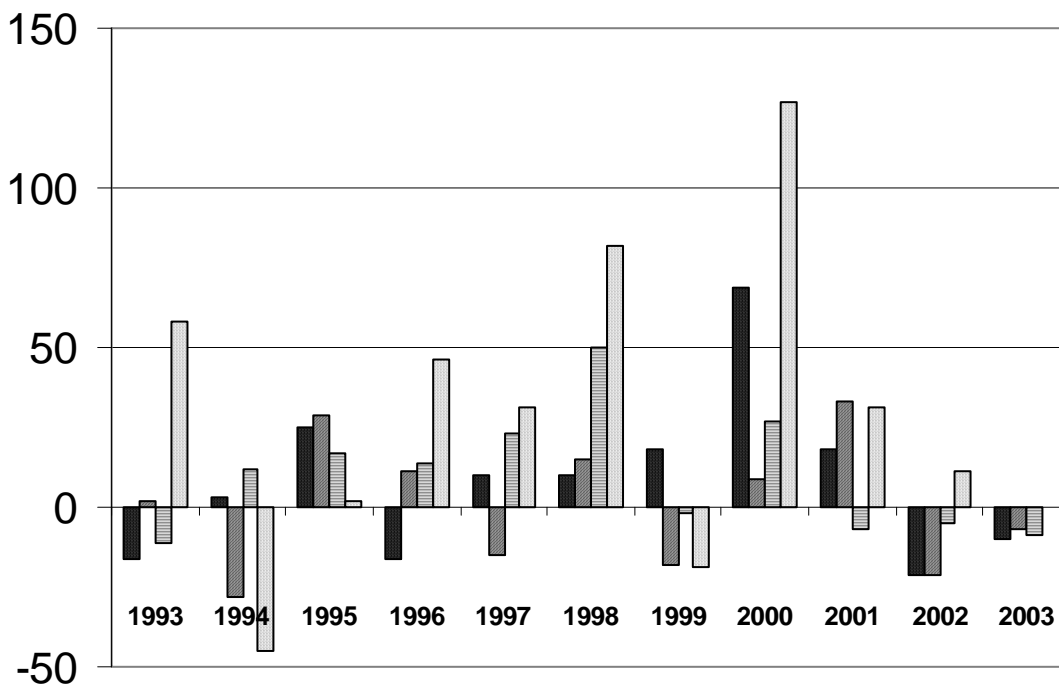
Tabell 2. Besöksdatum och inventeringstid för respektive område.

	besök 1	besök 2	invent.tid ²⁾ (minuter)
Ammarnäs	5/6	28/6	260
Åmsele	23/5	22/6	175
Överrödå	1/6	25/6	235
Kulbäcksmýran	22/5	15+22/6	130
Altjärn	23/5	25/6	250
Vännforsbäck	22/5	21/6	160
Västra Spöland	22/5	21/6	170
Djupfors	5/6	28/6	165
Kulbäcksliden	22/5	15/6	180
Holmnäs ¹⁾	10+22/5	18+21/6	890
Norrfors ¹⁾	11+24/5	9+28/6	1000

- 1) Områdena Holmnäs och Norrfors besöktes fyra gånger.
- 2) Totalt 60 timmar och 15 minuter effektiv inventeringstid.

Figur 1. *Medeltemperaturen vid Umeå flygplats i månaderna april-juli under åren 1993-2003 (SMHI 1993-2003). Antalet grader avvikelse från normaltemperaturen 1961-1990 för respektive månad. Data för juli 2003 är inte tillgängliga ännu.*

Figur 2. *Nederbörden vid Umeå flygplats för månaderna april-juli under åren 1993-2003 (SMHI 1993-2003). Avvikelser i procent från normalnederbörden (1961-1990) för respektive månad. Data för juli 2003 är inte tillgängliga ännu.*

Resultat

Resultaten sammanfattas i tabell 3. Förekomsten av nyckelarter och stödarter framgår av tabell 4. Områdesvisa redovisningar finns i bilaga 1.

Tabell 3. Resultat av inventeringen 2003 i sammanfattning.

område		antalet par nyckelarter	par nyckelarter utan ladusvala och stare	antalet stödarter	övriga naturvärden
Ammarnäsdelta	A	15	5	4	+++
Åmsele	B	1	0	4	+
Överrödå	C	12	4	4	+
Kulbäcksmyrans	D	0	0	4	+
Altjärn	E	20	15	2	++
Vännforsbäck	F	4	1	0	+
Västra Spöland	G	12	9	2	.
Djupfors	H	0	0	3	+
Kulbäcksliden	I	19	14	3	++
Holmnäs	J	50	44	3	+
Norrfors	K	36	26	4	++

Tabell 4. Uppskattat lägste antalet par av nyckelarter och stödarter i de inventerade områdena. Bokstavsbeteckningen enligt tabell 3. Se bilaga 1 för detaljer. Frågetecknen står för osäker häckning.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
Storspov	?		3		5	1	4		3	17	13
Tofsvipa					3		?		4	5	
Sånglärka	2		1		7		5		7	18	10
Ladusvala	4	1	5		5	3	3		5	6	9
Ängspiplärka	3									4	3
Stare	6		3		?					?	1
Ortolansparv										?	
Ljungpipare									?		
Skogssnäppa		1	?	1			1		1	?	1
Enkelbeckasin	6	2		1			?	1			
Jorduggla											
Gulärta	6	10		1	1			2	5	5	?
Buskskvätta	2	3	3	2	2			1		4	1
Törnskata			1								
Rosenfink	?		1								?

Kommentarer:

Mindre strandpipare har inte observerats i något av områdena under 2003.

Många uppskattningar av antalet par utgörs av ett intervall inom vilket det verkliga antalet förväntas ligga (bilaga 1). Här har endast de lägsta talen i dessa intervall tagits upp. Samtliga siffror utgör således den lägsta skattningen av antalet häckande par.

De tomma rutorna i tabellen skall läsas så att arten med stor sannolikhet **inte** förekom i området.

Diskussion

Avgränsning av objekten

Vid gränsdragningen hos de nya objekten har följande tumregel tillämpats: Lagom stora objekt med så naturliga gränser som möjligt, helst hela den samlade jordbruksarealen. I samtliga fall har samma gränser används som närmast föregående inventering av samma område.

Referensytor

I årets studie ingick fyra referensområden (Djupfors, Kulbäcksliden, Holmnäs och Norrfors). Det finns naturligtvis inga perfekta referensområden men dessa utgör en rimlig kompromiss mellan vetenskapliga och praktiska argument. Det finns data från andra studier som eventuellt kan användas som ytterligare referensområden i den slutgiltiga analysen av inventeringsresultaten.

Arturval

Urvalet av nyckel- och stödarter har varit detsamma som för tidigare års inventeringar. Urvalet motiverades i 2000-års rapport.

Inventeringsmetodik

Inventeringen har följt normerna för fågelinventeringar av öppna marker (Svensson & Svensson 1995) men antalet besök har i de flesta fall varit två istället för fyra. Valet att endast göra två besök beror, förutom de ekonomiska förutsättningarna, främst på att vi endast har inventerat ett begränsat antal arter. Flertalet av dessa är relativt lättinventerade. Inventeringen av jordbrukslandskapets fåglar i Skåne, till exempel, bygger på fyra besök men omfattar samtliga arter och inkluderar även kantzonerna utanför själva jordbruksmarken (Svensson 2001). Tidsinsatsen per objekt har varit väl i klass med den som rekommenderas av Svensson (2001) trots att de flesta objekt endast besökts två gånger (tabell 1).

Övriga naturvärden

I tabell 3 redovisas min tolkning av övriga naturvärden inom respektive område. Dessa omfattar förutom landskapsbilden i stort förekomsten av andra biotoper än ren jordbruksmark, samt för fåglar gynnsamma kulturelement. Även avsaknaden av störande verksamhet ingår i bedömningen. Bedömningar som denna är naturligtvis alltid svåra och subjektiva.

Effekterna på fågellivet av restaurering och betesdrift

I fem av sju studieobjekten pågår arbetet med restaureringen fortfarande. Det är därför för tidigt att analysera effekterna av restaurering och återinförandet av bete på fågellivet. Med den plan som nu finns för en treårig studie finns det goda förutsättningar att dra pålitliga slutsatser.

Tack

Jag vill tacka Marianne de Boom för att hon åtog sig att inventera Norrfors och Holmnäs. Utan din hjälp hade jag aldrig hunnit med denna inventering.

Projektledaren Ingemar Johansson tackas för gott samarbete. Ola Jennersten, WWF, och Sven - Olov Borgegård, Ekologiplan, tackas för sitt stöd i planeringen av denna studie.

Markägarna/brukarna och de som utför själva restaureringsarbetena vill jag tacka för insatserna för jordbrukslandskapets fåglar.

Sist men inte minst tackar jag finansiärerna av projektet för stödet till denna studie.

Referenser

- de Jong, A. 2002. Häckning av smalnäbbad simsnäppa *Phalaropus lobatus* på jordbruksmark. *Ornis Svecica* 12:89-90.
- Naturvårdsverket. 1997. Undersökningstyp: Inventering av jordbrukslandskapets fåglar. www.environ.se.
- SMHI. 2003. Väder och Vatten nr. 2002:5-8. Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut. Norrköping. (Även motsvarande data från föregående år.)
- Svensson, S. 1999. Svenska häckfågeltaxeringen 1998. I: SOF. 1999. Fågelåret 1998. Stockholm.
- Svensson, S. 2001. Övervakning av jordbrukslandskapets fåglar i Skåne. Manual för fältarbetet. Ekologiska institutionen, Lunds universitet.
- Svensson, S. & Svensson, M. 1995. Ett långsiktigt övervakningsprogram för jordbrukslandskapets fåglar i Kristianstad och Malmöhus län. Metodstudien 1995. Ekologiska institutionen, Lunds universitet.